

Korczak, Bolesław

"Polska prasa rewolucyjna 1918-1939 : katalog", oprac. Maria Krych, Warszawa 1965 : [recenzja]

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 7/1, 278-280

1968

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Cranfield stwierdza, że w latach 1750—1760 gazeta o nakładzie jednorazowym tysiąc egz. mogła przynosić czystego dochodu około 5 funtów tygodniowo (2 funty z ogłoszeń i 3 funty ze sprzedaży). Nie były to z pewnością sumy wystarczające na utrzymanie przedsiębiorstwa (s. 246). Dlatego też wydawca gazet nigdy nie ograniczał się do tego zajęcia. Był z reguły drukarzem, publikującym książki i druki użytkowe, prowadził częściej księgarnię, a niekiedy i skład rozmaitych towarów. Wydawanie gazety pomagało mu w reklamie, było częścią szerokiej działalności handlowej.

Praca G. A. Cranfielda zainteresować powinna nie tylko badaczy historii prasy XVIII stulecia. Poważne walory metodologiczne i wzorowa konstrukcja tej książki powinny zwrócić na nią uwagę wszystkich historyków prasy i opinii publicznej. Jest to przykład dobrej roboty w zakresie bardzo trudnego tematu; mało jest przykładów równie zwięzłego i pełnego wyłożenia wyników wieloletnich badań nad tak obszernym i złożonym zagadnieniem.

Jerzy Łojek

II

Polska prasa rewolucyjna 1918—1939. Katalog. Opracowała Maria Krych, Warszawa 1965, ss. XIII + 2 nlb. + 178, 32 ilustr. Zakład Historii Partii przy KC PZPR. Biblioteka.

Wobec złego, a czasem wręcz katastrofalnego stanu zachowania czasopism publikowanie wszelkich nawet częściowych katalogów zbiorów bibliotecznych spotyka się z uznaniem. I jakkolwiek nie da się zaprzeczyć, że przy postępującym rozwoju prac nad retrospektywnymi, zarówno regionalnymi, specjalistycznymi, jak i ogólnymi, bibliografiami czasopism mogą powstać niejednokrotnie wątpliwości, czy angażowanie środków w wydawanie bibliotecznych katalogów czasopism jest celowe, pozostaje niezbity fakt, iż wydane wcześniej katalogi posiadają dziś walor źródła bibliograficznego o niemałym znaczeniu. Jednakże po stronie zwolenników wydawania tego typu katalogów pozostaje zawsze argument, że jest to jakiś wkład w przygotowanie bibliografii prasy narodowej.

Rozpatrując z tego punktu widzenia omawiany *Katalog*, prezentujący określoną w tytule część zbiorów placówki najpełniej w Polsce wyposażonej w druki z zakresu historii ruchu robotniczego, wypadnie uznać go za przedsięwzięcie jak najbardziej celowe i użyteczne, jakkolwiek może nie we wszystkich rozwiązaniach najzupełniej udane.

Znaczenie *Katalogu* podnoszą trudności wydawania prasy rewolucyjnej i towarzysząca im efemeryczność inicjatyw wydawniczych, nielegalność i pozostawanie poza urzędową rejestracją lub też ograniczone i zu-

pełnie specyficzne możliwości kolportażu w przypadku wydawnictw legalnych. W rezultacie takiej sytuacji w okresie wychodzenia i bieżącego gromadzenia tej prasy znaczna część pism, spośród prawie 800 objętych *Katalogiem*, jest obecnie w zbiorach rzadkością wręcz unikalną. Znaczny ich odsetek, rozproszony nadal w pojedynczych egzemplarzach po archiwach zagranicznych, w *Katalogu* mógł być przedstawiony na podstawie reprodukcji fotograficznych.

Katalog obejmuje przede wszystkim prasę wydawaną przez Komunistyczną Partię Polski oraz organizacje przez nią utworzone i kierowane bądź też prasę wydawaną z inicjatywy i inspiracji KPP przez organizacje i osoby opowiadające się za ideologią komunistyczną. Przy tym ujęciu prasy rewolucyjnej, dopuszczając nawet nieuniknioną kontrowersyjność w terminologii, wydaje się, że niesłusznie pominięto część pozycji. Dla przykładu można by wskazać organ PPS-Opozycji z lat 1919—1920.

Jeśli chodzi o zakres terytorialny i językowy, to znalazła się tu prasa wydawana w granicach Polski przed 1939 r. w języku polskim i językach mniejszości narodowych oraz prasa wydawana przez KPP i jej agendy poza granicami kraju obok pewnej liczby tytułów wydawanych przez zagraniczny ruch komunistyczny w języku polskim z przeznaczeniem dla czytelnika polskiego. Tak więc tytuł nie najtrafniej oddaje treść opracowania; nie jest to bowiem tylko prasa polska, a przymiotnika „polska” zwykło się używać dla wyrażenia kryterium języka. Przy dość szerokim potraktowaniu „prasy zagranicznej” dziwi pominięcie wydawnictw polskich uczestników wojny domowej w Hiszpanii.

Tendencja wydawców, by poprzez układ *Katalogu* oddać charakter prasy wedle modelu organizacyjnego formalnych wydawców, obok niewątpliwych pozytywów ma liczne i istotne mankamenty. Nastąpiło rozbicie całości na nadmierną ilość działów (33), przy czym ponad jedną trzecią działów stanowią działy o jednej, dwu lub najwyżej kilku pozycjach. Powstał też dział dla „całej reszty” („Rewolucyjna prasa legalna”), obejmujący prawie jedną trzecią skatalogowanych pism.

Przyjęcie za podstawę podziału modelu organizacyjno-instytucjonalnego (nie zawsze przestrzegano konsekwentnie, czego przykładem dział „Lewica związkowa”) i brak precyzji w formułowaniu nazw działów spowodowały, iż działy zajązają się wzajemnie bądź pokrywają. Prasy legalnej szukać należy w wielu innych działach, podobnie jak prasy wydawanej poza granicami Polski.

Ze spostrzeżeń bardziej szczegółowych odnotować można pominięcie w skorowidzu kolejnych nowych tytułów (por. poz. 19) i tytułów wielojęzycznych (por. poz. 344), zbędne rezerwowanie numerów dla zmienionych tytułów, w przypadkach gdy nie pociąga to za sobą nowego opisu (por. poz. 1 i 25, 84 i 91, 395 i 428), i nieoddzielanie należyte adnotacji od

opisu. Ze względów nie tylko bibliograficznych żałować wypada, że w tych wszystkich przypadkach, gdy wydawcy mieli pewność co do kompletności wydawniczej pism, nie oznaczyli tego w odpowiedni sposób.

Liczne fotografie winiet i stron tytułowych umożliwiają pewną orientację w graficznym wyglądzie pism.

Bolesław Korczak

III

Stanisław Maria Saliński, *Long-play warszawski*, Instytut Wydawniczy Pax, Warszawa 1966, ss. 178.

Książka S. M. Salińskiego jest kolejnym interesującym pamiętnikiem, opublikowanym przez Instytut Wydawniczy Pax. Napisana przez doświadczonego literata i dziennikarza, utrzymana w konwencji lirycznej, nie pozbawiona jest również zalet z punktu widzenia historyka prasy. Chronologicznie obejmuje okres od początku lat dwudziestych, od momentu przybycia autora do kraju z Dalekiego Wschodu do września 1939 r.

Autor — obieżyswiat, marynarz, po przybyciu do kraju rozpoczyna studia na Uniwersytecie Warszawskim. Równocześnie obraca się w środowisku literackim i artystycznym stolicy. Notuje nieznaną szczegóły z życia wielu interesujących ludzi tego grona, jak K. I. Gałczyński, Stanisław Noakowski, Wincenty Rzymowski i innych; pisze o zapomnianej przez historyków literatury „Kwadrydze”.

Jak wspomina, dość przypadkowo rozpoczął pracę w koncernie „prasy czerwonej” w Warszawie, w którym pozostał do wybuchu wojny. Wspomnienia zawierają sporo informacji z tego okresu jego działalności. Ukazują, czego nie są w stanie oddać innego typu dokumenty, „kuchnię” dziennikarską (m.in. autor omawia kulisy i sposoby powstania „kaczek” dziennikarskich).

Koncern „prasy czerwonej” zajmuje we wspomnieniach stosunkowo dużo miejsca, podobnie jak i jego redaktor naczelny — Henryk Butkiewicz. Saliński rzuca światło na sposoby działania koncernu i zatrudnionych w nim dziennikarzy. Przytacza np. słowa Butkiewicza instruującego początkującego dziennikarza, w jakim porządku należy umieszczać wiadomości na pierwszej kolumnie gazety: „[...] jeżeli chodzi o atrakcyjność materiału przeznaczanego do warszawskiej gazety, kierujcie się następującą kolejnością: jeden trup na Marszałkowskiej równa się dziesięciu trupom w Paryżu, stu trupom w Nowym Jorku, tysiącowi trupów w Brazylii, dziesięciu tysiącom trupów w Chinach” (s. 129). To jedno zdanie, zawarte zresztą w obszerniejszej relacji o metodach działania Butkiewi-